

DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDE KADIN ve ÇOCUK EĞİTİMİ

Yrd. Doç. Dr. Bülent ARI

Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü

Ercan KARATEKE

MEB Gaziantep Çıracılık Eğitim Merkezi, Türkçe Öğretmeni

Özet

Asıl adı "Kitab-ı Dede Korkut alâ Lisan-ı Taife-i Oğuzan" olan günümüzde en bilindik adıyla Dede Korkut Hikâyeleri, şüphesiz ki Türk hikâyeciliğinin en önemli yapı taşlarından birisidir. Dede Korkut hikâyelerindeki destansı öğeler onun yazıya geçmeden önce sözlü gelenekten beslendiğini gösteren en önemli delillerden birisidir. Dede Korkut hikâyelerinin en önemli özelliklerinden birisi de "Model Oluşturma" ya da "Model Gösterme" yoluyla iyi ve doğruyu göstermesidir. Bu modeli gösterirken zaman zaman kötü modelleri de göstererek olmaması gerekenleri somutlaştırır. Dede Korkut kitabı, mukaddimesi ve mukaddimenin somut hikâyeleri sayılabilecek on iki boyuyla Türk Mitolojisi açısından geçmişini açıklayan, geleceğe örnek insan tipleri sunan bir Töre kitabıdır. İşte Türk töresine göre olması gerekenler ve olmaması gerekenler gerek bu hikâyelerdeki kahramanlarla özdeşleştirilerek gerekse de bu kahramanların çevresinde cereyan eden olaylarla anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Kadın Eğitimi, Çocuk Eğitimi.

WOMAN and CHILD EDUCATION in DEDE KORKUT TALES

Abstract

It is undoubtedly one of the most important milestones of Turkish tele-writing, with its real name "Kitab-ı Dede Korkut âla Lisan-ı Taife-i Oğuzhan" and with its mostly known name Dede Korkut Tales. Epical elements in Dede Korkut tales are one of the most important evident showing that it was nurtured with oral tradition before it was used in written form. The most important qualities of Dede Korkut Tales are that it showed the good and the truth with the way of "Showing Model" or "Creating Model". While showing this model, it sometimes shows the bad model models for concretizing the things that should not occur. Dede Korkut Book is a custom book which explains the past within the frame of Turkish mythology and which presents model human types for the future with its twelve sizes which can be considered as its introduction or concrete stories of the introduction. That is, it was tried to tell what should and should not happen according to Turkish custom by equating with heroes in these stories with the events occurring around those heroes.

Key Words: Dede Korkut, Woman Education, Child Education.

Giriş

Asıl adı “Kitab-ı Dede Korkut alâ Lisan-ı Taife-i Oğuzan” olan günümüzde en bilindik adıyla Dede Korkut Hikâyeleri, şüphesiz ki Türk hikâyeciliğinin en önemli yapı taşlarından birisidir.

Dede Korkut hikâyelerindeki destansı öğeler onun yazıya geçmeden önce sözlü gelenekten beslendiğini gösteren en önemli delillerden birisidir. Bu konuda Gökyay (1973: XLVIII) da; “Bunlar muhtelif zamanlarda başka başka ozanların eseri olarak halkın arasında masal gibi söylenmiş, yüzyıllarca devam ede gelen ağızdan ağza anlatılma sırasında uzun, mürekkep ve tedrici bir işleme tabi olmuşlardır.” demektedir.

Dede Korkut hikâyelerinin yazıya geçirildiği tarih kesin olmamakla birlikte XV. yüzyıl olduğu tahmin edilmektedir. Yine bu hikâyelerin geçtiği yer olarak da, Gökyay (1973: XLVIII); “Dede Korkut Kitabı’nın Akkoyunlular sahasında yazılmış olduğu hakkındaki kanaat umumidir.” demektedir.

Oğuz Türklerinin yaşayışlarını, mücadelelerini anlatan Dede Korkut hikâyelerinin “Vatikan” ve “Dresden” yazması olmak üzere başlıca iki nüshası vardır. Asıl nüsha Dresden Kral Kütüphanesinde bulunmaktadır (Binyazar, 1996: 32). İtalyan bilgini Ettore Rossi de Dede Korkut kitabının yeni bir yazmasını Vatikan kitaplığında bulmuş “Un nuovo monoscritto del kitab-i Dede Qorqut” adlı yazısında bu önemli buluşundan söz açmış ve yazmayı tanıtmıştır (Binyazar, 1996: 34).

Dede Korkut hikâyeleri bir mukaddime ve on iki hikâyeden oluşmaktadır.

“Birinci hikâyede, Dirse Han’ın yiğitleri bir iftira ile oğlu Boğaç Han’ı babasına öldürtmeğe kalkıyorlar, başaramayınca Dirse Han’ı kafirlere teslim ediyorlar.

İkinci hikâyede Kazan Han Beyleri ile eğleniyor, avlanırken kafirler tarafından obası basılıyor; karısı, oğlu esir alınıyor, Kazan Han ve arkadaşları esirleri kurtarmaya çalışıyorlar.

Üçüncü hikâyede bir düğün esnasında kafirler Beyrek’i kaçırıyorlar.

Dördüncü hikâyede Kazan Han oğlu Uruz’a mücadele dersi verirken, Uruz esir düşüyor.

Beşinci hikâyede Deli Dumrul Azrail ile karşılaşiyor ve ona mağlup oluyor.

Altıncı hikâyede Kan Turalı Trabzon Tekfurunun kızını almak için üç canavarla güreşiyor. Kızı alıp obasına dönerken kafirler tarafından baskına uğruyor.

Yedinci hikâyede Yiğenek esir babasını kurtarmak için kafirler ile savaşıyor.

Sekizinci hikâyede Basat bir canavar-insan olan Depegöz ile mücadele ediyor.

Dokuzuncu hikâyede Begil bir şeref meselesi yüzünden Kazan Han’a kızıyor, ona isyan etmek istiyor. Bir av esnasında attan düşüyor, düşmanlar bunu haber alarak obasına hücum ediyor, oğlu kâfirlerle savaşıp galip geliyor.

Onuncu hikâyede Seğrek, esir olan kardeşini kurtarmak için mücadele ediyor.

On birinci hikâyede Kazan Han uyurken düşmanlar tarafından esir ediliyor ve oğlu tarafından kurtarılıyor.

On ikinci hikâyede bir haysiyet meselesi yüzünden Dış Oğuz ile İç Oğuz'a isyan ediyor" (Kaplan, 1997: 14-15)

Dede Korkut

Bütün hikâyelerde rol alan Dede Korkut, Oğuzların Bayat boyundandır. Onun diğer Oğuzlardan farklı olarak olağanüstü özellikleri vardır. Dede Korkut'un bu özellikleri Mukaddime bölümünde "Oğuz kavminun müşkülünü hall ider-idi. Her ne iş olsa Korkut Ata'ya tanışmayınca işlemezler idi. Her ne ki buyursa kabul iderler idi. Sözin tutup tamam iderler idi." (Ergin, 1964: 1) cümleleriyle açıklanır.

Yine bu hikâyelerde Dede Korkut'un velilik özelliği de görülmektedir: "Dede Korkut kiçi başlu kiçer aygura sıçradı bindi. Dedeyi kova kova Delü Karçar on beleyir aşurdu. Dede Korkut'un ardından Delü Karçar irdi. Dedenün anısı anıtdı, Tanrıya sığındı, ism-i azam okıdı. Delü Karçar kılıcın eline aldı. Yukarisından öyke ile hamle kıldı Delü Biğ diledi ki Dedeyi depere çala. Dede Korkut ayıtdı. Çalar isen elün kurusun didi. Hak Taala'nın emriyle Delü Karçar'un eli yukarıda kaldı" (Ergin, 1964: 31)

Dede Korkut'un bu hikâyelerdeki en önemli işlevinin "yol göstermek" olduğu gerek yukarıda verilen örneklerden gerekse hikâyelerdeki dua bölümlerinde rahatlıkla görülebilir. Ayrıca Dede Korkut'un ata binışinden, at sürüşünden onun Alp Tipi özellikleri de taşıdığını görmekteyiz.

Dede Korkut Hikâyelerindeki Vaka Zinciri ve Bakış Açısı

Dede Korkut kitabındaki hikâyeleri müstakil bir şekilde incelediğimizde, vakaların her birinde tek bir zincir halinde nakledildiği görülür.

"Bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde vaka zincirlerinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir." (Aktaş, 2003: 78)

Bu geniş tanımdan hareketle Dede Korkut hikâyelerinin "hakim bakış açısıyla" kaleme alındığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu bir anlamda Dede Korkut hikâyelerinin musannifinin Dede Korkut olmadığı anlamına gelmektedir. Bu görüşü eserin mukaddime bölümüyle destekleyebiliriz: Eseri kaleme alan kişi Dede Korkut'u tanıtarak hikâyelere giriş yapmıştır. Böylece bu eseri kaleme alan kişi, gerek Dede Korkut'un ağzından gerekse diğer kahramanların ağzından konuşarak eseri oluşturmuştur.

Dede Korkut Hikâyelerinin Eğitim Anlayışı

"Efsaneler, destanlar cemiyetin kültür kodlarını, sürekliliğini belirleyen birtakım sosyal değerlerini ve kültür inançlarını yansıtır. Dede Korkut Kitabı da bu bakımdan Oğuz Türklerinin aile yapısı, kadın-erkek statüleri, akrabalık sistemleri, dini

inanç ve değerler yönelimi, sosyal statü ve rol farklılaşmalarını, ahlaki zihniyet, tabiatüstü inanmalar ve imajlar, iyi-kötü kategorileri, estetik değerler ile insanlar arası davranış ve tutum kalıplarını ortaya koymaktadır.” (Türkdoğan, 1985: 565)

Yukarıda zikredilen bu davranış kalıplarının en güzel örneklerini Dede Korkut hikâyelerinde görmekteyiz. Dede Korkut hikâyelerinin en önemli özelliklerinden birisi de “Model Oluşturma” ya da “Model Gösterme” yoluyla iyi ve doğruyu göstermesidir. Bu modeli gösterirken zaman zaman kötü modelleri de göstererek olmaması gerekenleri somutlaştırır. Bamsı Beyrek hikâyesindeki Yalancıoğlu Yaltacuk, buna güzel bir örnektir. Bu kişi hikâyede istenilmeyen bir tip olup, hikâyenin sonunda amacına ulaştırılmayarak cezalandırılmıştır.

Dede Korkut kitabı, mukaddimesi ve mukaddimenin somut hikâyeleri sayılabilecek on iki boyuyla Türk mitolojisi açısından geçmişi açıklayan, geleceğe örnek insan tipleri sunan bir *töre* kitabıdır... Mitolojinin daha önemli yönü, topluma örnek olabilecek kahramanlar sunmasıdır. Bu kahramanların başından geçen olayları tayin ve tespit eden unsur ise binlerce yılın imbiğinden süzülüp gelen Türk töresidir. (Duyamaz, 2000: 109)

“Her edebi eserde özellikleri yeniden belirlenen bu karakterlerin oluşturduğu tiplerden kendimize örnekler seçer veya çevremizdekilere bunları örnek olarak gösteririz.” (Ekici, 1995: 123)

İşte Türk töresine göre olması ya da olmaması gerekenler gerek bu hikâyelerdeki kahramanlarla özdeşleştirilerek gerekse bu kahramanların çevresinde cereyan eden olaylarla anlatılmaya çalışılmıştır.

Dede Korkut Kitabında Kadın Eğitimi

Dede Korkut kitabı Türklerin İslamiyet'e geçiş döneminin bir ürünü olması sebebiyle Türklerin İslamiyet öncesi ve sonrası özelliklerini bünyesinde barındırır. Dede Korkut hikâyelerinde kadının önemli bir yeri vardır. Bunu eserin başında –mukaddimesinde- kadınların özelliklerine değinilmesinden anlıyoruz: “Karılar dört dürlüdür; birisi solduran sopdur, birisi tolduran topdur, birisi ivün tayağı oldur ki yazıdan yabandan ive bir konuk gelse, ir adam ivde olmasa, ol anı yidirür, içürür, ağırlar, azizler gönderir. Ol Ayişe Fatıma soyudur hanum. Anun bebeklerü yetsün. Ocağına bunculayın avrat gelsün. Geldük ol kim solduran sopdur: Sadabança yiründen örü turur, elin yüzün yumadan tokuz bazlanbaç ilen bir külek yoğurt gözler, toyunça tıka basa yir. Elin böğrüne urur aydur: Bu evi harab olası ire varaldan berü daha kamım toymadı, yüzüm gülmedi, ayağım paşmak yüzüm yaşmak görmedi, dir. Ah ne olaydı bu öleydi. birine dahi varayidüm. Umarımdan yahşi uyar olayıdı, dir. Anun kibisünün hanum bebekleri yetmesün. Ocağına bunculayın avrat gelmesün. Geldük ol kim tolduran topdur. Depidinçe yerinden öri turdı. elin yüzün yumadan obanın ol uçından bu uçına , bu uçundan ol uçuna çarpıştırdı, kov kovladı. din dinledi. öyledençe gezdi. Öyleden sonra ivüne geldi. gördi kim, oğrı köpek yike tana ivünü birbirüne katmış tavuk kümesine sığır tamına dönmiş, komşularına çağırır ki , kız Zeliha,

Zübeyde, Ürüveyde, Çan kız, Çan Paşa, Ayna Melek, Kutlu Melek ölmeye yitmeye gitmemişdüm, yatacak yirüm yine bu harab olası yir idü.nolaydı benüm ivüme bir lahza bakaydinuz. Konşu hakkı Tanrı hakkı diyü söylerler. Bunun kibisünün hanum bebekleri yetmesün. Ocağına bunun kipi avrat gelmesün. Geldük ol kim nice söylesen bayagıdır.Öte yazıdan yabandan bir ulu konuk gelse, ir adam ivde olsa, ana dise ki: Tur ekmek getir ziyelüm, bu da yisün dese, pişmiş etmeğün bakası olmaz, yimek gerekdür, avrat aydır: Neyleyim bu yıkılacak ivde un yok, elek yok deve değirmenden gelmedi dir. Ne gelürse benüm sağırma gelsün diyü elin götine urur. Yönün anaru sağrısın erine döndürür, bin söyler isen birisini koymaz erün sözünü kulağına koymaz. Ol Nuh Peygamberin eşeği aslıdır. Andan dahı sizi hanum Allah saklasun. Ocağınıza bunçulayın avrat gelmesün” (Ergin, 1964: 2-3)

Burada dört kadın tipi ön plana çıkarılmış, bu kadın tiplerinden üçünün istenilmeyen, birinin ise istenilen bir kadın tipi olduğunu görmekteyiz. Dede Korkut hikâyelerinin sadece “Mukaddime” kısmında kadın tiplerinin eve bağlılığına göre karşılaştırıldığını ve iyi, kötü şeklinde değerlendirildiğini görüyoruz. Eserdeki hikâyelere baktığımızda ise genellikle böyle bir ifadeden ziyade, bir kadında olması istenilen özelliklerin daha çok ev dışı faaliyetlerle(ok atma, güreş tutma, kılıç tutma, ata binme, ozanlık, bilgelik...) ön plana çıkarıldığı görülmektedir.(Ergin,1964: 123,194)

Sonuçta, Dede Korkut hikâyelerinde iki kadın tipinin ön planda olduğunu görmekteyiz: Alp Tipi kadın, ideal eş ve anne olan kadın. Bu iki tip ön planda olmasına rağmen, Dede Korkut'ta bir kadın dört ya da beş farklı tipin özelliklerini de üzerinde taşıyabilmektedir. Örneğin Dirse Han'ın karısı hem alp tipi bir kadındır, hem annedir, hem evinin hanımıdır, hem bilgedir, hem de sanatçı/ozan tipi bir kadındır. (Yakıcı,2007.40-47)

Alp Tipi Kadın

Kitapta yaşayışları incelenen Oğuz Türkleri çadırlarda oturur, hayvan besler, sık sık akın yapar ve kafirlerin baskınlarına uğrarlar. Böyle bir toplumda yaşayan kadının özelliklerinin başında “kahraman, çevik, korkusuz” olması gerekir (Ceyhun, 1984: 60). Bir anlamda kadının “Alp Tipine” uygun olması gerekir. Bunun eserdeki iki hikâyede yoğun olarak işlendiğini görürüz: Bamsı Beyrek ve Kan Turalı.

Bamsı Beyrek, babasına evleneceği kızın özellikleri olarak şunları anlatır:”Baba bana bir kız al vir kim, men yirümden turmadın ol turmah gerek, men kara koç atuma binmedin ol binmeh gerek men karumuma varmadın ol baş getürmek gerek, bunun gibi kız aliver bana.” (Ergin, 1964: 30)

Kan Turalı'nın da babasından Bamsı Beyrek'in isteğine benzer bir isteği vardır:”Baba ben yirümden turmadın ol turmuş ola, men kara koç atuma binmedin ol binmiş ola, men kanlu kafir ilüne varmadın ol varmış bana baş getürmüş ola.” (Ergin, 1964: 68)

Her iki hikâyenin kadın kahramanları Banı Çiçek ile Selcan Hatun aynı zamanda ideal eş tipine de girmektedirler. Banı Çiçek, Bamsı Beyrek kaçırıldığında onu sabırla

bekler, ona hep sadık kalır; bunu da en iyi Bamsı Beyrek'in kendisine verdiği nişan yüzüğünü hep taşıması ve saklaması ile gösterir. Yine Selcen Hatun da, Kan Turalı ile yolda gelirken düşmanın onların üzerine geldiğini görür ve eşini onlardan korumak ister. Her iki hikâyede de ön plana çıkarılan değerler; yiğit olma, sadık olma; eşini her türlü tehlikeden korumadır.

İdeal Eş ve Anne Tipi Kadın

Dede Korkut hikâyelerinde en yaygın işlenen kadın tipi; ideal eş ve anne kadın tipidir. Bu kadın tipi hikâyelerde yüceltilir. Bu tipteki kadınların en önemli özelliği, eşlerine olan sadakati, sağ duyulu olmaları, eşlerini doğruya yönlendirmeleri, iffetli olmaları, eşleri için canlarını bile verebilecek özellikte olmalarıdır.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde, Dirse Han'ın Bayındır Han'ın verdiği yemekten sinirli dönmesi ve çocuklarının olmamasının sebebini kendisine sorması üzerine, Dirse Han'ın eşi kendisine develer, koçlar kesmesini; yardıma muhtaçlara yardım etmesini salık vermiştir. Böylece ailesini ayakta tutmayı başarmıştır.

Dede Korkut hikâyelerinde Türk kadınının eşine ölene kadar sadık olması, her ne durumda olursa olsun iffetini koruması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun en güzel örneğini "Salur Kazanun İvünün Yağmalandığı Boy" adlı hikâyede görmekteyiz (Ergin, 1964: 95). Kazan Bey yiğitleriyle ava çıkar, bunu duyan düşmanları Kazan'ın evini yağmalar eşini, obasının kadınlarını ve oğlunu da esir alır. Şöklü Melik, Kazan Han'ın eşi Burla Hatun'a sahip olmak ister. Oğlunun öldürülme tehlikesine rağmen Burla Hatun kimliğini açıklamaz, sadakatinden vazgeçmez ve iffetini korur.

Dede Korkut hikâyelerinde daha önce de belirttiğimiz gibi annelik ve eşe bağlılık değerleri daima yüceltilmiştir. Bu iki değer bir tezat oluştururcasına bir araya geldiği hikâye de Deli Dumrul hikâyesidir (Ergin, 1964: 177). Bu hikâyede Deli Dumrul yapmış olduğu bir hatadan dolayı ölümle cezalandırılmış daha sonra pişman olup dua etmesiyle canı karşılığında bir başka can bulmak şartıyla azat edilmiştir. Deli Dumrul, ilk önce annesine gider fakat ondan istediği yanıtı alamaz, sonrasında babasından da umduğu yanıtı alamaz. Daha sonra eşinin yanına helallik dilemeye gittiğinde eşi kendi canını onun yerine vereceğini öğrenir. Sonrasında Tanrı'ya ettikleri dua neticesinde duaları kabul olunur ve Tanrı Deli Dumrul'un eşi yerine annesinin canını alır. Burada ilk dikkati çeken annenin evladını korumak istememesidir. Bu durum görünüşte diğer hikâyelerle de çelişki arz etmektedir. Burada ön plana çıkarılan değer kadının kocasına olan bağlılığıdır, annenin çocuğuna olan sevgisi değil. Bunun için de bu hikâyede böyle bir karşılaştırmaya rastlıyoruz.

Tepegöz'ün peri annesi de burada olağanüstü bir kadın tipi olarak karşımıza çıkar. Bu hikâyede gayri meşru olan bir ilişkinin toplumun bütün fertlerini olumsuz etkileyeceği olağanüstü bir kahramanla anlatılmaya çalışılmıştır. Yine bu hikâyenin bir başka önemli özelliği de buradaki perinin annelik güdüsüyle oğlunu korumaya çalışmasıdır. Ona kendisini düşmanlarından koruyacak bir yüzük vermesi bunun göstergesidir.

Dede Korkut Kitabında bir diğer önemli husus da kötü karakterli kadın tiplerine yer verilmemesidir. Bu da Dede Korkut hikâyelerinin bir kadında olması gereken erdemleri ele alarak işlediğini bize kanıtlamaktadır. Kadınların buradaki kadınlar gibi erdemli olmalarının sağlam bir ailenin temellerini atacağı, aile kurumunun da bir toplumun varlığını sürdürebilmesi için gerekli olduğu düşünülürse, Dede Korkut hikâyelerinin kadın eğitimine ne derece önem verdiği daha iyi anlaşılacaktır.

Dede Korkut Hikâyelerinde Çocuk Eğitimi

Çocuk Sahibi Olmanın Önemi ve Çocuğun Yetiştirilmesi

Her medeniyet şekli kendisini yaşatacak insan tiplerini hususi olarak yetiştirir. Bunun için bazı müesseseler yaratır. Göçebe toplumunda bu yetiştirme fonksiyonu örf ve adetlerle sağlanır. “Kuvvetli insana” dayanan göçebe toplumlarda erkek çocuğa büyük önem verilir. Dede Korkut kitabında daha ilk sayfalardan itibaren babanın yerini tutacak olan oğula önem verildiğini görürüz (Kaplan, 1997: 52)

Dede Korkut hikâyelerinde çocuk eğitiminin de büyük bir yeri vardır, eserin mukaddime kısmında da buna dikkat çekilir. “Kız anadan görmeyinçe öğüt almaz, oğul atadan görmeyinçe sofraya çekmez. Oğul atanın yetürüdür, iki gözünün biridir. Devletli oğul kopsa ocağının közidir. Oğul dahi neylesin baba ölüp mal kalmasa. Baba malından ne faide başda devlet olmasa. Allah devletsüz şerinden saklasın hanum sizi.” (Ergin, 1964: 1)

“Oğul, yalnızca kişisel güveni sağlayan, dinsel sevgiyi yaratan bir etken değil, ülkenin varlığı için önemli bir öğedir.” (Binyazar, 1996: 4)

Dede Korkut kitabında çocuk sahibi olmak çok önemlidir. Çocuğu olmayanların Tanrı tarafından lanetlendiğine inanılır. Dirse Han oğlu Boğaç Han hikâyesinde buna dikkat çekilir. “Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara kiçe altına döşen, kara koyun yahnisinden önine getirün, yirse yisün yimezse tursun gitsin, oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondırın. oğlu kızı olmayanı Tanrı kargayupdur, biz dahi kargaruz, bellü bilsin demiş idi (Ergin, 1964:2-3)

Dede Korkut hikâyelerindeki erkek çocuklar, bir kahramanlık gösterdiği zaman Dede Korkut gelerek, onlara ad verir. Boğaç Han, Bamsı Beyrek v.b. Buradan da anlaşılacağı üzere göçebe Türkler için bir erkeğin kahramanlık göstermesi önemlidir.

Dede Korkut kitabı incelendiğinde bir toplumun huzurunu bozacak bir çok davranışın kınandığını görürüz. Bu davranışlardan birisi de kıskançlık ve iftirdir. Bu iki kötü davranışın birlikte işlendiği hikâye Dirse Han oğlu Boğaç Han hikâyesidir. Dirse Hanın yiğitleri onun, oğlu Boğaç Han’a sevgisini kıskanırlar ve oğlunun Türk töresine aykırı davrandığını söyleyip, Boğaç Han’ı öldürtmek isterler.

Dede Korkut kitabında canlandırılan her tipin kendine özgü bir yapısı vardır. “Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığını anlatan hikâyede, Salur Kazan’ın çobanının davranışları dikkat çekicidir. Bu çoban Salur kazan’ın kendisine emanet

ettiği sürüyü düşmana vermek istemez. Salur Kazan'ı bir baba gibi görüp canını ortaya koyar. Oysa, düşman ondan sayıca üstündür; ama o her şeye rağmen sürüyü vermeyip emanete ihanet etmez. Yine aynı hikâyede Şökli Melik, Kazan Han'ın oğlunu ve eşini esir alır, Kazan Han'ın eşine sahip olmak ister. Bunun için de Onun oğlunu öldürüp orada bulunan bütün kadınlara bunu yedirip, onu bulmayı hedefler. Burada Kazan Han'ın oğlu Uruz, annesine ne olursa olsun kendisini yemesini ister. Buradaki asıl maksat annesinin iffetini korumak istemesidir.

Çocuk Eğitimi Açısından Olumlu-Olumsuz Davranışlar

Dede Korkut Hikâyelerinde hep olumlu karakterler ön plana çıkarılmamış bunun yanında olumsuz karakterlere de değinilmiştir. Bunlardan birisi de Deli Karçar'dır. Deli Karçar, bu hikâyede saygısız, kaba bir insandır. Bamsı Beyrek hikâyesinde, Dede Korkut'u kovalar ve onu öldürmek ister, cezasını da çeker. Yine olumsuz karakterlerden birisi de Yalançoğlu Yaltacuk'tur. Bu kişi zamanında kendisine güvenen birisine ihanet etmiş ve yalanlar söyleyerek insanların duygularıyla oynamıştır.

Dede Korkut hikâyelerinde yiğitlere verilen önemli mesajlardan biri de uykunun tehlikeli sonuçlar doğurabileceğidir. Bamsı Beyrek ve Salur Kazan hikâyeleri buna güzel örneklerdir. Çünkü kahramanlar uykuya dalmaları sonucu ciddi tehlikelerle karşı karşıya kalırlar (Ergin, 1964:130,234)

Dede Korkut hikâyelerindeki erkek kahramanlar, verdikleri sözde dururlar. Söz gelimi Bamsı Beyrek kendisini kurtaran tekfurun kızını almaya söz vermiştir ve sözünde durur. Yine aynı hikâyede kızlar eşlerine sadıktır. Banı Çiçek sonuna kadar eşi Bamsı Beyrek'e sadık kalır.

Dede Korkut kitabında Kazan Bey'in Oğlu Uruz'un babasına söylediği şu sözler çocuk eğitimi açısından önemlidir. Kazan Bey oğlunun yiğitlik göstermemesine içerler ve üzülür. Bu üzüntüsünü de oğluna aksettirdiğinde oğlu kendisine şu sözleri söyler: "Depeçe böyümişsin köşekçe aklın yok, depeçe böyümişsin tarıça beynin yok. Hüneri oğul atadan mı görür öğrenür, yohsa atalar oğuldan mı öğrenür, kaçan sen meni alup kafir serhaddına çıkardun kılıç çalup baş kesdün, men senden ne gördüm ne öğrenem didi." (Ergin, 1964:48) Burada da görüldüğü gibi büyükler daima küçüklerine model oluşturmalıdır. Eğer uygun bir model oluşturmazlarsa çocukları istedikleri gibi yetişmez.

Dede Korkut hikâyelerinde ata sözü dinlemeyen çocuğa iyi gözle bakılmadığı için genellikle çocuklar atalarının sözlerini dinlerler:"Ol zamanda oğul ata sözün dinler iki eylemez idi, iki eylese ol oğlanı kabul eylemezler idi." (Ergin, 1964:51)

Dede Korkut hikâyelerinde kibirlenme kınanmıştır, hikâyelerde de kibirli davrananlar cezalandırılmıştır. Bunun en güzel örneğini Deli Dumrul hikâyesinde görürüz. Deli Dumrul kendine çok güvenen kendinden daha güçlü birisinin olamayacağını düşünerek hareket eden birisi iken hikâye içinde medet dileyen duruma düşmüştür. Buradan çıkarılacak en güzel mesaj kibirlenmek iyi bir davranış değildir ve bir yiğitte bulunmaması gerekir.

Dede Korkut kitabında erkeklerin alp tipinde olması istenir ve onlar hiçbir şeyden korkmaz. Bu durum göçebe hayatın getirmiş olduğu bir özelliktir. Düşmanları onları korkutmak istediklerinde buna çok kızarlar”Alp ere korhu virme ayup olur” (Ergin, 1964:70).

Dede Korkut kitabında kahramanlar duygularına hakimdirler, sevdiklerini kendilerinden daha önde düşünürler. Bu durum bencilliği ortadan kaldırdığı gibi, insanlar arasındaki ilişkileri geliştirmek ve toplum düzenini sağlamak açısından da önemli bir istendik davranış biçimidir.

Sonuç

1. Hikâyelerin tümünde rol alan Dede Korkut, Oğuzların Bayat boyundandır. Onun diğer Oğuzlardan farklı olarak olağanüstü özellikleri vardır. Bu özelliklerden birisi *Alplik* diğeri *Vellilik*.
2. Dede Korkut’un bu hikâyelerdeki önemli işlevi *yol gösterici* olmasıdır.
3. Dede Korkut kitabındaki hikâyeleri müstakil bir şekilde incelediğimizde, vakaların her birinin tek bir zincir halinde nakledildiğini görürüz.
4. Dede Korkut hikâyeleri “hakim bakış açısıyla” kaleme alınmıştır. Bu bir anlamda Dede korkut hikâyelerinin musannifinin Dede Korkut olmadığı anlamına gelmektedir.
5. Dede Korkut hikâyelerinin önemli özelliklerinden birisi de “Model Oluşturma” ya da “Model Gösterme” yoluyla iyi ve doğruyu göstermesidir. Bu modeli gösterirken zaman zaman kötü modelleri de göstererek olmaması gerekenleri somutlaştırır.
6. Dede Korkut kitabı, mukaddimesi ve mukaddimenin somut hikâyeleri sayılabilecek on iki boyuyla Türk mitolojisi açısından geçmişi açıklayan, geleceğe örnek insan tipleri sunan bir *töre* kitabıdır. İşte Türk töresine göre olması ya da olmaması gerekenler gerek bu hikâyelerdeki kahramanlarla özdeşleştirilerek gerekse de bu kahramanların çevresinde cereyan eden olaylarla anlatılmaya çalışılmıştır.
7. Dede Korkut hikâyelerinde iki kadın tipinin ön plana çıkarıldığını görürüz: Alp Tipi kadın ve ideal eş ve anne olan kadın. Her iki kadın tipi de hikâyelerde yüceltilmiştir. Kadınlarda bu iki özellikten en az birisinin olmasına dikkat çekilirken, bazen de bir kadının dört-beş tipin özelliğini üzerinde taşıdığı görülür.
8. Alp tipi kadınların kahraman olduğu hikâyelerde ön plana çıkarılan değerler; yiğit olma, sadık olma, eşini her türlü tehlikeden korumadır.
9. Dede Korkut hikâyelerinde Türk kadınının eşine ölene kadar sadık olması, her ne durumda olursa olsun iffetini koruması gerektiği vurgulanmıştır.
10. Dede Korkut Kitabında bir diğer önemli husus da kötü karakterli kadın tiplerine yer verilmemesidir. Bu da Dede Korkut hikâyelerinin bir kadında olması

gereken erdemleri ele alarak işlediğini bize kanıtlamaktadır. Kadınların buradaki kadınlar gibi erdemli olmaları sağlam bir ailenin temellerini atacaktır. Aile kurumu da bir toplumun varlığını sürdürebilmesi için gereklidir. Sözünü ettiğimiz değerleri ortaya koyan Dede Korkut hikâyelerinin kadın eğitime verdiği önem açıkça ortadadır.

11. Dede Korkut hikâyelerinde çocuk eğitiminin de büyük bir yeri vardır, eserin mukaddime kısmında da buna dikkat çekilir: “Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul atadan görmeyince sofraya çekmez. Oğul atanın yetürüdür, iki gözünün biridir. Devletlü oğul kopsa ocağının közidir. Oğul dahi neylesin baba ölüp mal kalmasa. Baba malından ne faide başda devlet olmasa. Allah devletsüz şerinden saklasın hanum sizi.”
12. Dede Korkut kitabında çocuk sahibi olmak çok önemlidir. Çocuğu olmayanların Tanrı tarafından lanetlendiğine inanılır.
13. Dede Korkut kitabı incelendiğinde bir toplumun huzurunu bozacak birçok davranışın kınandığını görürüz. Bu davranışlardan birisi de kıskançlık ve iftiradır. Bunun yanı sıra ihanet, yalancılık da kınanan, istenilmeyen davranışlar arasındadır. Bunların karşısında yüceltilen değerler ise sadık olma, saygılı olma ve yiğitlik. İşte Dede Korkut hikâyeleri buraya kadar zikredilen bu erdemli davranışlar ile istenilmeyen davranışları yaratmış olduğu kahraman tiplerinde göstererek bir anlamda “Model olarak” erdemli/olumlu davranışların Oğuz Türklerinde yerleşmesini ister.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (2003). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Binyazar, A. (1996). *Dede Korkut*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ceyhun, A. (1984). “Dede Korkut Kitabında Türk Kadını”. *Milli Kültür*, 44, 59-64.
- Duymaz, A. (2000). *Dede Korkut Kitabında Alplerin Eğitim ve Geçiş Törenleri*. Ankara: ATKM Başbakanlık Yayınları.
- Ergin, M. (1964). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ekici, M. (1995) *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*. Ankara: ATKM Başbakanlık Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (1973). *Dedem Korkut'un Kitabı*. İstanbul: MEB Basımevi.
- Kaplan, M. (1991). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar III-Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kaplan, M. (1997). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1985). *Dede Korkut Destanında Sosyal Hareketler*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Uluslar arası Dede Korkut Bilgi Şöleni, (19-21 Ekim 1999), Ankara: ATKM Yayınları.
- Yakıcı, A. (2007). “Dede Korkut Kitabında Görülen Ozan Tiplerinin Türkiye Sahası Aşıklık Geleneğinin Oluşumuna Etkisi”. *Milli Folklor*, 73, 40-47.